

UDK 355.02(497.1)"1961/1974"

Mile Bjelajac**JLA v šestdesetih in v prvi polovici sedemdesetih*

Dogodki iz leta 1968 so le poudarili pomen razkolov v družbi in njihov vpliv na JLA. Titovo pogosto nedosledno mnenje o nekaterih vprašanjih je naletelo na dramatičen odziv v JLA, še posebej glede na dejstvo, da je bila vojska izključno v njegovi domeni. Celotno obdobje od 1962 do 1975 je bilo prelomno za prihodnost skupne države. Za vsako vojsko in koncepcijo (doktrino) obrambe je odločilnega pomena mednarodna okolica, v kateri se država nahaja, njen geostrateški položaj in odnos do vojaško-političnih blokov. Na drugem mestu so njeno opremljanje, posodabljanje in izurjenost, na tretjem pa notranja politična (ne)stabilnost in, v jugoslovanskem primeru še posebej pomembni, mednacionalni odnosi. S stališča vojaško-civilnih odnosov je pomemben vidik način vplivanja armade na družbena gibanja in možnost vsiljevanja njene politične volje.

Mednarodni okvir in posledice

Na stanje v JLA in na razprave o zasnovi obrambe so vplivale mednarodne razmere. V času, ko se je SFRJ popolnoma opredelila za vodenje zunajblokovske politike v sodelovanju z Indijo, Egiptom ter osvobojenimi azijskimi in afriškimi državami, sta bila svetovni mir in neodvisnost mnogih majhnih držav neprestano ogrožena. V Afriki se je v komaj osvobojenem Kongu začela državljanska vojna, legalnega predsednika pa so odstranili z oblasti, v Evropi je med dvema blokoma izbruhnila berlinska, na Karibih pa kubanska kriza. Laos in Vietnam so zajeli spopadi, izbruhnila je nova vojna na Bližnjem vzhodu 1967 in nato 1973, kmalu nato se je začela vojna v Libanonu. Sile Varšavskega pakta so okupirale Češkoslovaško 1968, Turčija je izvedla 1974 invazijo na Ciper in anektirala del otoka. Tudi neuvrščene države so se spopadale med seboj. Strah pred morebitno splošno jedrsko vojno je bil vsenavzoč. Med kubansko krizo so ameriški državljani pred kamerami praznili police s konzervirano hrano in polnili zaklonišča.

Takoj po prevzemu dolžnosti je moral novi državni sekretar za narodno obrambo general Nikola Ljubičić opredeliti stališče JLA glede vojne na Bližnjem vzhodu in predvideti njegove strateške posledice. Na seji Pooblaščenstva CK ZKJ za JLA 23. junija 1967 je predstavil poglede, ki so bili usklajeni s političnim

---

* Dr., znanstveni svetnik, Institut za noviju istoriju Srbije, Trg Nikole Pašića 11, 11000 Beograd; e-naslov: bjelajac@bitsyu.net

vrhom in z analizami Generalštaba. V tistem trenutku je bil Zahod ocenjen kot glavna grožnja varnosti Jugoslavije. Kot občutljivi točki pa sta bili ocenjeni zahodna fronta proti Italiji in tista proti Grčiji, kar je opisal z besedami: »Ta vojna je nadaljevanje strateške ofenzive ZDA, ki poskušajo s svojo strategijo posrednega nastopanja spremeniti razmerje moči v svetu v svojo korist (Vietnam, državni udari v Afriki, položaj v Grčiji, pa tudi najnovejša agresija na Egipt). Veste, da je med ZDA, Veliko Britanijo in Izraelom obstajal dogovor za napad. Na tem sestanku so se dogovorili o napadu.« Resnost položaja in končno sprejeto gledišče, da so lokalne vojne, ki ne bodo prerasle v svetovni konflikt, res možne, sta narekovala, da se morajo upoštevati posebni načini obrambe. To je spodbudilo razprave o nadaljnjem razvoju doktrine obrambe. General Jože Godomin je opozoril na veliko odgovornost vojaškega vrha v oceni, ali smo pripravljeni in koliko, da se z napačno oceno ne bi dezorientiral politični vrh.¹ Na Titovo pobudo je bilo zaradi sovpadanja jugoslovanskih in sovjetskih interesov na Bližnjem vzhodu oblikovano stališče o »naravnem zaledju«. Tito je bil pobudnik novega približevanja in popolnega zaveznitva (*naravno zaledje*) z ZSSR in državami Varšavskega pakta. Nanj je vsekakor vplivala tudi prejšnja ocena berlinske in kubanske krize, nova kriza v Sredozemlju 1967 pa je to še okrepila. Tito je ocenil, da predstavlja glavno možno nevarnost Jugoslaviji – Zahod. Začetek modernizacije JLA na temelju nakupov moderne oborožitve iz ZSSR, ki se je začel leta 1962, se je nadaljeval še bolj intenzivno.

JLA je kmalu pripravila nove načrte in skoncentrirala svojo pozornost na zahodno fronto, svojo mirnodobsko formacijo kot varnostnoobveščevalno pozornost na severni in vzhodni pa zmanjšala. Po tem je prišlo do ostro nasprotnojuočih si gledišč na kolegiju obrambnega ministra, in sicer med generalom Bogdanom Oreščaninom in Radetom Hamovićem.²

Invazija sil Varšavskega pakta na Češkoslovaško avgusta leta 1968 je bila del presenetljivih novih okoliščin z velikimi posledicami za jugoslovansko obrambno doktrino. Po obisku Češkoslovaške in pogovorom z Rusi je bil Tito prepričan, da do vojaške rešitve ne bo prišlo, to oceno pa je sprejela tudi JLA. Mobilizacija je pokazala mnoge slabosti, odkrite pa so bile tudi pomanjkljivosti doktrinarnega strateškega značaja ter nezadostna tehnična pripravljenost, še posebej kar zadeva zaklониšča. Vrhovni inšpektor JLA in donedavni načelnik Generalštaba general Hamović je vztrajal, da nam ni grozila nevarnost in da ni obstajal načrt, da bi tudi Jugoslavijo podredili vzhodnemu bloku.³ Sam Tito se

¹ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond CK SKJ (fond 507), CK KPJ, XX, Magnetogram sa sednice Opuomočstva CK SKJ za JNA 23. juna 1967. Izlaganje ministra Nikole Ljubičića i diskusije članova.

² Mile Bjelajac: JNA na iskušanjima 60-ih godina prošlog veka. V: Radmila Radić (ur.) 1968 – četrdeset godina posle, 1968 – Forty Years After INIS, 2008, (dalje Bjelajac, JNA na iskušanjima) str. 379–417.

³ Viktor Buban in Rudi Petovar, načelnik Uprave za oskrbovanje, sta po invaziji Češkoslovaške odšla v Francijo, da se dogovorita o sodelovanju pri proizvodnji letal – Orla. Tedaj so oba odlikovali z odlikovanjem legije časti, toda Petovaru ni bila vročena s strani organa JLA.

je kritično dotaknil svoje »teorije o naravnem zaledju«. Ugotovil je, da za majhne države ni jamstev, da v nekem trenutku ne bodo napadene in da so dogodki avgusta 1968 popolnoma spremenili to oceno.⁴

Ne glede na Titovo neposredno odgovornost za novo sovjetsko politiko in preusmeritev v kupovanje orožja iz ZSSR so kritiko najvišjih vodij, še posebej Bakarića, poslušali Gošnjak (na tem plenumu je Tito molčal),⁵ nato Hamović, stari načelnik Generalštaba, in šef Uprave za oskrbovanje general Rudi Petovar. Zaradi svojih pogostih odhodov v ZSSR so bili celo osumljeni, da so ruski vohuni.⁶ Na udaru so bili ravno tisti generali, ki so nasprotovali decentralizaciji sistema obrambe.

Velja spomniti, da je po enostranski prekinitvi tripartitne zahodne pomoči Jugoslaviji na zahtevo slednje le-ta še nekaj časa kupovala reaktivna letala iz ZDA in Grčije v obdobju 1959–1961 (skupaj 341), nato pa je v sklopu nove politike 2. avgusta 1961 sklenila pogodbo o velikih naročilih z ZSSR za obdobje 1961–1965, za določena sredstva pa tudi po 1966. Tedaj so kupili sodobne protiletalske rakete, nadzvočne lovce MiG-21, nove radarje, veliko tankov T-55, raketne in torpedne čolne, protioklepne rakete, inženirsko opremo idr. Tej pogodbi je sledila nova za nakupe v obdobju 1966–1975. Kupovali so lovska in transportna letala, helikopterje, nove generacije raket idr. Nabavili so tudi 1111 tankov.⁷ Da bi spodbudili zaupanje Jugoslovanov, so Sovjeti ravno med češko-slovaško krizo redno pošiljali naročeno opremo.⁸

Da bi obramba pridobila na kakovosti, je bil v tem obdobju izveden niz obsežnih vojaških vaj, manevrov in štabnih iger. Do konca leta 1972 je šlo skozi različne oblike urjenja 400.000 rezervistov vseh kategorij.⁹

Vojna na Bližnjem vzhodu 1973 je vodstvu JLA prinesla nove izkušnje in

---

Ivan Dolničar je odšel v ZDA v misijo dogovarjanja nakupa oborožitve. Po 1968 je bila gonja na vse, ki so sodelovali pri nakupih iz SZ. Petovara pa tudi Hamovića so imeli za letu sovjetskega vohuna. Za Hamovićeve primer je bila 1968 formirana partijska komisija na čelu z Ivanom Kukoćem, v kateri je bil tudi Petovar. Komisija ni našla nič, zaradi česar bi ga partijsko kaznovali, toda potem je bila ustanovljena druga, ki ga je izključila iz ZKJ. (Izjava Gordane Petovar, soproge Rudija Petovara, avtorju 24. 6. 2008 v Beogradu.)

⁴ Bjelajac, JNA na iskušenjima, str. 400–401.

⁵ Mile Bjelajac: Jugoslovensko iskustvo sa multietničkom armijom 1918–1991. Beograd 1999, (dalje Bjelajac, Jugoslovensko iskustvo) str. 59, op. 80.

⁶ Izjava Gordane Petovar, soproge Rudija Petovara, avtorju 24. 6. 2008 v Beogradu.

⁷ Omer Pezo: Opremanje naoružanjem. Beograd 1989, str. 68, 262, 300; Bojan Dimitrijević: Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942–1992. Beograd 2006, str. 170–175.

⁸ Zlatko Rendulić: General avnojske Jugoslavije. Zagreb 2004, str. 282–283, 288–289. Redno so bila dostavljana letala MiG-21, helikopterji V-8, transportna letala. Po Renduliću je bil Tito leta 1969 nezaupljiv in se je bal, ali bi lahko kupili, kar potrebujemo, če bi Sovjeti prenehali z dostavami. Od leta 1968 se ponovno obračamo k Franciji in Švedski, pa tudi ZDA, tako za nakupe, kot tudi licence.

⁹ Izvedeni so bili manevri Sloboda '71, Podgora-72, Ozren-72, Kosovo-72, vaje Kupa in Učka, Komandno štabna vojna igra armad (Morava-72). Storjeni so pomembni koraki za krepitev in izboljšanje medčloveških odnosov in discipline, seveda tudi izurjenosti na novih sredstvih (AJ, fond 507, XX k 12/3. Sednica Komiteta SK u JNA 23. maja 1973).

nove skrbi. Po eni strani so bili voditelji opogumljeni z dobro izbiro nove raketne, protiklepne in protiletalske tehnike iz ZSSR, ki se je izkazala kot odlična, vendar ne tudi z drugimi elementi obrambe, vključno z dopolnjevanjem vojaške armade z obvezniki, ki so bili množično na delu v tujini. Tudi državne vojsne rezerve niso bile količinsko zadostne.

Skrb je predstavljala ocena, »da so osvajalne imperialistične sile v široki ofenzivi. Prej v Vietnamu, Kambodži, kasneje v Čilu, čemur je sledil pritisk na Panamo, Portoriko idr. ter končno na Bližnjem vzhodu. V svoji ofenzivnosti, v cilju osvajanj novih položajev gredo tako daleč – celo do roba tretje svetovne jedrske vojne.« V internih razpravah je general Ljubičić, vsekakor po usklajevanju s Titom, ocenjeval, da zahodnemu bloku ustreza ne le zaostren odnos, »ampak nerazumljivo sovraštvo Kitajcev do ZSSR. ZDA na tem sovraštvu in zaostrenem odnosu gradijo svojo politiko. Prav tako gradijo svojo ofenzivno politiko na velikem industrijskem in finančnem potencialu kot tudi na močnem vojaškem mehanizmu.« Opazili so krhkost detanta in da pakti niso popolno zagotovilo varnosti, da obstaja nesoglasje med članicami. Posebej so opazili nedajanje soglasja posameznih držav za dobavo vojaške opreme in materiala državam v vojni ali zaveznicam. Zaskrbljujoče je bilo spoznanje, da se vojne začnejo zlahka, nenadoma, da gre za udare po globini, da se uporabljajo diverzije, desanti, ki lahko prerastejo v operativne akcije. Opazili so, da kljub najmodernejšim sredstvom opazovanja in izvidništva obstajajo možnosti taktičnega in operativnega presenečenja. Vse to je vodilo k sklepu, da se mora okrepiti zanašanje na lastne sile in na lastno oskrbo ter da se mora dopolniti doktrina vseljudske vojne. Prav tako naj bi se okrepili izurjenost ljudi v moderni tehniki, protiletalska obramba, izvidništvo, opazovanje in obveščanje ter da se mora na ustrezen način rešiti vprašanje dopolnjevanja armade in TO v primeru vojne nevarnosti. Prvi pogoj za uspešno izpeljavo načrtov pa je bil uresničevanje politične enotnosti in stabilnosti v sami državi. Na takšen sklep so vplivale zaostrene razmere v državi, tako tiste ob sprejemanju koncepcije obrambe kot tudi notranji nemiri na Kosovu, na Hrvaškem, v Sloveniji in Srbiji. V državi so na veliko potekale razprave o osnutku nove ustave in priprave za 10. kongres ZKJ.¹⁰

Zahodni analitiki so pri spremljanju razvoja obrambne politike SFRJ opazili določene konstante v ravnotežju med blokoma, močan vpliv bližnjevzhodne krize 1967 na razvoj doktrine obrambe, še posebej pa vpliv invazije ZSSR in njenih zaveznikov iz Varšavskega pakta na Češkoslovaško leta 1968.

V več periodičnih študijah o Jugoslaviji se je ponavljala ocena, da je jugoslovanski obrambni sistem, ki so ga razvijali v sedemdesetih, sledil izkušnjam iz partizanske vojne, bil pa tudi posledica velike zaskrbljenosti, ki je prevzela jugoslovansko vodstvo po zasedbi Češkoslovaške leta 1968. Jugoslovanski generali so, ne samo v javnih nastopih, ampak tudi zasebno, v obdobju 1968–1976

---

¹⁰ AJ, k12-6, Stenogram 2. seje Konference SKJ u JNA 15. novembra 1973. Posebej gl.: predstavitev Državnega sekretarja Nikole Ljubičića.

trdili, da Beograd vidi Varšavski pakt kot edino resno grožnjo svoji neodvisnosti. Vendar, kakor so zabeležili ameriški obveščevalni analitiki, Beograd »skoraj zagotovo verjame«, da je nevarnost subverzivnih aktivnosti – z Zahoda kot tudi z Vzhoda – trenutno bolj verjetna kot kakršen koli invazijski načrt.¹¹

Smeri razvoja političnega sistema. Politične razmere in njihov vpliv na JLA

Zaradi specifičnega značaja JLA, torej vojske v enopartijskem sistemu, v katerem nenehno potekajo razprave, kako naprej razvijati socializem in državo ter odnose med jugoslovanskimi narodi, so na dnevni red – poleg klasičnih elementov vojne doktrine – prihajale tudi nekatere posebnosti. Odpiralo se je vprašanje, ali tudi v vojsko vpeljevati »samoupravljanje«, ali zadržati čvrst monopol federacije nad enotnimi oboroženimi silami ali pa slediti osamosvajanju republiških držav tudi v na področju obrambe. Posebnost je bil tudi položaj Tita, ki je največ svoje realne avtoritete črpal ravno iz svojega položaja vrhovnega poveljnika. Šestdeseta leta so bila za ta vprašanja prelomna in bodo gotovo še predmet analiz, saj so bili mnogi politični interesi uresničevani zakulisno, postopno, javne politične govore pa je močno prežemala demagogija.

Šestdeseta in začetek sedemdesetih let so zaznamovali prelomni dogodki in procesi, ki so vplivali na JLA. Omenimo tajno sejo IK CK ZKJ 1962 (predstavitve Tita in Gošnjaka, ki sta nasprotovala Kardelju), Brionski IV. plenum CK ZKJ julija 1966 (zamenjava Rankovića) in jesensko sejo Pooblaščenstva CK ZKJ za JLA, na kateri se je razpravljalo o KOS-u, demonstracije študentov 1968, demonstracije in nasilje Albancev na Kosovu in v Makedoniji 1968, reformo ZKJ na IX. kongresu spomladi 1969 (Organizacija ZKJ v JLA postane 7. samostojna organizacija), razvoj nacionalizma v Sloveniji in na Hrvaškem, politične spremembe v Srbiji (t. i. liberalizem), proces ustavnih sprememb in sprejemanje nove ustave 1974. V šestdesetih in na začetku sedemdesetih let je postalo očitno, da v partizansko elito JLA v veliki meri prodira nacionalizem. To je ustvarilo zaskrbljenost pri jugoslovansko usmerjenem kadru. Ta spopad je ostal trajna značilnost JLA vse do njenega konca leta 1992. Za časa svojega življenja se je Tito nekajkrat ostro odzval na to vprašanje in odstranil tiste, za katere je menil, da so obremenjeni z nacionalizmom (npr. generala Milojevića, hrvaške generale iz maspoka).

Treba je omeniti, da so v sami vojaški eliti obstajali spopadi neformalnih skupin, delitve doktrinarnega ali političnega izvora, osebne sovražnosti in ljubosumje, afere, ki jih pomnimo po imenih posameznih generalov in občasnih čistk. Glede na to, da je šlo za dokaj zaprto institucijo, se je v domači in tuji javnosti ugibalo o ozadju in posledicah.

---

¹¹ The Yugoslav Armed Forces, 1 October 1976. V: Yugoslavia from 'National Communism to National Collapse', str. 533; Bjelajac, JNA na iskušenjima, str. 409.

Tito, ki je nedotakljivo razsojal v zadevah JLA, ni bil pripravljen odstopiti od enotnosti in dopustiti, da mu se nekdo drug meša v vodenje. Tako je prihajal v spopade z najvišjimi partijskimi in političnimi voditelji. Imenovanje obrambnega ministra je bilo vedno njegov osebni izbor. Vendar tudi on pri obravnavi najvišjih kadrov ni bil vedno dosleden.

Z generalom Ivanom Gošnjakom je dobro sodeloval, še posebej pri upiranju poskusom vpeljevanja »samoupravljanja« v JLA kot tudi pri ukinitvi položaja komisarja in njihove dominacije nad poveljniško strukturo. Za ilustracijo omenimo opažanje generala Gošnjaka, da je v zadnjih letih njegove aktivne službe tema samoupravljanja postajala predmet del znanstvenikov, pravnikov, filozofov, ekonomistov in marksističnih teoretikov, JLA, ki ni živela zunaj družbe, pa je začela čutiti te različne politične vetrove: »Začelo se je razmišljati tudi o samoupravljanju v Armadi. K meni je prišlo kakih deset generalov, v glavnem Črnogorcev, na čelu z Milinkom Đurovićem in Milijo Stanišićem. Želeli so, da razjasnimo glede poveljevanja v Armadi in najdemo neko vrsto samoupravnih načel glede tega vprašanja. Te dni sem bil stalno v stiku s Titom. Ko sem mu prenesel 'samoupravljalne' zahteve generalov, je takoj dejal: 'Če bodo še naprej vztrajali na tem, lahko takoj pustijo uniforme in vzamejo civilne obleke, pa gredo naravnost v tovarne in podpirajo samoupravljanje.' Poskušal sem jim,« je pričal Gošnjak, »na vse možne načine razložiti, da poveljevanje ne more čakati na odločitve nekakšnih 'delavskih' svetov, da obstajajo štab, komandant enote, planiranje, operativne zamisli, nujnost določene konspiracije, vrhovno poveljstvo ... Nisem jih uspel prepričati. Tedaj sem se ravnal po ukazu Josipa Broza in jim povedal, da imajo eno uro časa, da spremenijo odločitve ... Vsi so, seveda, 'spremenili' svoja stališča.«

Brionski plenum je trenutno, pa tudi dolgoročno vplival na JLA. Njegova priprava, ki je trajala nekaj let, je bila plod znotrajpartijskih spopadov glede nadaljnjih smeri razvoja Jugoslavije. Sile, ki so na marčevski seji Politbiroja leta 1962 ostale v manjšini, so uspele postopoma osamiti nasprotnike svoje politike tako, da so postavile svoje ljudi na občutljive položaje v JLA, zveznem Ministrstvu za notranje zadeve in Ministrstvu za zunanje zadeve.¹²

Tik pred brionskim plenumom, dvakrat – maja in junija 1966, je Tito prvič Gošnjaku namignil na možnost, da bo zamenjan na položaju ministra za obrambo, vendar pa bo zadržal položaj namestnika vrhovnega komandanta.

¹² General Ivan Mišković je bil 1963, kljub nasprotovanju generala Jefta Šašića, pod pritiskom »tovarišev iz Hrvaške, na katere Gošnjak po odporu pristane«, postavljen za načelnika Uprave za varnost. Njegov brat Milan je dobil resor zveznega ministra za notranje zadeve (od 15. marca 1965 do 1967). Oba brata sta imela tesne povezave z ministrom za notranje zadeve Hrvaške in sivo eminenco jugoslovanske politične scene Ivanom Krajačićem - Stevom. V rokah generala Miškovića se postopoma koncentrirajo izjemni vzvodi moči. Poleg Uprave za varnost JLA je po brionskem plenumu leta 1966 postal šef SDV (do 1973), prav tako je imel funkciji posebnega svetovalca za varnost predsednika države in sekretarja Sveta za varnost Predsedstva SFRJ (do 1973). Bil je eden maloštevilnih, ki so imeli vsakodnevni dostop do Tita.

Na ponudbo Gošnjaka, da kot rešitev ustanovi Svet, v katerega bi se umaknili stari kadri, kot so bili Kardelj, Ranković, Vukmanović in on – Gošnjak, se je Tito odzval nervozno. Gošnjak je rekel, da mu je bilo jasno, da Tito poleg sebe ne želi imeti sodelavca, še posebej tistega, ki je zadolžen za jugoslovansko vojsko, ki niti po dveh dolgih in izčrpnih pogovorih ne sprejema njegovega stališča, in to o taki zadevi, kot je zamenjava Aleksandra Rankovića. »Od tega trenutka sem spoznal, da bodo tudi pred mojim odhodom iz Armade organizirani kak plenum, diskusije, pojasnjevanja, komisije, preiskave, iskanje nekakšnih napak in krivic.«¹³

Zaradi upiranja zamenjavi Rankovića je Tito Gošnjaka zamenjal z novim ministrom (1967). Vse to so spremljale manjše ali večje čistke generalov (samo leta 1968 je bilo odstranjenih 38 generalov in 2400 častnikov). Vendar je, kot trdijo sodobniki in kar potrjuje magnetogram seje Pooblaščenstva CK ZKJ za JLA 23. septembra 1966, general Jefto Šašić, pomočnik ministra za politično-varnostni kadroviski sektor, uspel vojaško Kontraobveščevalno službo (KOS) zaščititi pred čistkami in organizacijskim razdorom.

Po vpadu sil Varšavskega pakta v Češkoslovaško in po politični kritiki bojne nepripravljenosti vojske so jeseni leta 1968 hitro prišli do sklepa (na katerem je vztrajal V. Bakarić), da centralni komiteji ZK republik prevzamejo odgovornost za obrambo v svoje roke, da se aktivirajo glavni štabi republik, da se ustanovijo vojni štabi v občinah ter odredi in bataljoni, ki se morajo opremiti z lahko sodobno oborožitvijo, da se zagotovi sistem povezav ter da se posebej opredeli vloga radia in manjših radijskih postaj v vojni. Menili so, da se lahko z vsemi temi ukrepi preseže »tehnokratska organizacija armade«. Novi Zakon o narodni obrambi je bil sprejet po pospešenem postopku. S tem so trajno odprli vprašanje suverene pristojnosti poveljevanja in uporabe oboroženih sil v SFRJ, če ne za življenje Tita, pa vsekakor po njegovi smrti.

Ocena pomena študentskih demonstracij 1968 v takratnem vojaškem vrhu ni bila enotna. Nasprotno, bila je drastično polarizirana. Tedaj je bilo odprto vprašanje, ali socialistična armada sploh lahko poseže v notranjepolitične razmere. Stališče Tita je bilo, da naj se vojska osredotoči na nadzor mej in naj ne naredi nobenega koraka brez njegove izrecne odobritve.

Admiral Mate Jerković je zapustil več dokumentov, ki osvetljujejo odzivanje in razdeljenost vojnega vrha v prvih dneh krize. To delitev je, med drugim, spodbudila ostra razprava med pomočnikom zveznega sekretarja za mornarico admiralom Jerkovićem in komandantom letalstva generalom Viktorjem Bubanjem. Bubanj je, kot tudi general Vlado Bajić, zahteval, da če je potrebno, naj študente razženejo z orožjem. Jerković pa je zastopal tezo, da so študenti vedno bili in ostali najbolj revolucionaren del ljudstva in da bi storili največjo napako, če bi uporabili JLA za reševanje problemov demonstracij.

---

¹³ Antun Duhaček: General Gošnjak o sebi i revoluciji. V: Duga, 14. 10. 1989, br. 408, str. 90–91.

Toda dogodki na Kosovu in v Makedoniji (1968) z demonstracijami in elementi upora Albancev so, podobno kot tudi eskalacija maspoka na Hrvaškem, hitro prepričali tudi tiste prepričane »liberalce« med generali, da mora vojska v posameznih položajih, ko so ogroženi red in mir oziroma enotnost države, ukrepati. To je bilo tudi Titovo stališče.

V šestdesetih letih so posamezniki zagovarjali druge ideje, ideje republiške osamosvojitve, pa tudi popolne ločitve od Jugoslavije po Titovi smrti. Vrhunec tega trenda je nastopil za časa »maspoka« na Hrvaškem, ko je eden od poslancev, tedaj aktivni general, Janko Bobetko, v hrvaškem Saboru predložil osnutek zakona o hrvaški vojski. Posamezni analitiki na Zahodu so to zahtevo po lastni vojski, v zvezi s katero so omenjali Rukavino in Bobetka, videli kot povod za to, da se je Tito odločno odzval in zlomil »hrvaško pomlad«, ki jo je razumel kot grožnjo enotnosti države.¹⁴

Težko se je upreti vtisu, da je močna šovinistična propaganda na Hrvaškem o srbski prevladi, še posebej od 1969 do 1970, vseeno dala rezultate. Pravi cilj te propagande je bil razbijanje enotnosti JLA z ustvarjanjem lukenj v »partizanskem jugoslovanstvu« (kar so opažali tudi zahodni analitiki tistega časa). Cilj je bil razbiti silo, ki je ogrožala vsak separatizem.

Vladimir Bakarić in takratno hrvaško vodstvo so za svojo politiko poskušali pridobiti več znamenitih generalov iz Hrvaške, predvsem tiste, ki so jih do takrat javno ali tajno podpirali. Za ta cilj so z njimi organizirali nekaj sestankov.¹⁵ Posebej je bil pomemben sestanek aktiva ZK v DSLO 9. decembra 1969 ob navzočnosti generala in visokih častnikov po poreklu iz Hrvaške in najpomembnejših predstavnikov hrvaškega vodstva. Čeprav so pri predstavitvi svoje politike naleteli na različne vrste neodobravanja, so kljub temu na terenu, med pripravo 10. seje ZKH, manipulirali z »dejstvom«, da imajo podporo generalov iz Hrvaške. Z oceno, da bi se nova politika lahko soočila s še večjim odporom generalov iz Hrvaške, je Bakarić znova odšel v Beograd in predstavil svoja stališča 20. februarja 1970, vendar je tudi tedaj naletel na kritike in odpor. Posebej so se izpostavljali generali Viktor Bujanj, Ante Banina, Gojko Nikoliš, admiral Mate Jerković in drugi.¹⁶

¹⁴ Robert W. Dean: *The Yugoslav Army*. V: Jonathan R. Adelman (ed.), *Communist Armies in Politics*, Boulder 1982, str. 84–6, 89–90; Marko Milivojević: *The Political Role of the People's Army*. V: M. Milivojević, J. Allcock, P. Maurer, *Yugoslavia's security dilemmas: armed forces, national defence and foreign policy*, Oxford-New York 1988, str. 20–21.

¹⁵ Podobno je bilo tudi pred prihodom v javnost z Deklaracijo o položaju hrvaškega jezika. Takrat je Vladimir Bakarić prihajal v Split na sedež 4. armade razlagat novo politiko (1967), vendar ni naletel na razumevanje. S tem je poskušal ovreči Miloša Žanka, ki je že začel kritizirati novo smer (spomini generalpolkovnika Stanka Bjelajca, takratnega načelnika štaba 4. armade).

¹⁶ Gojko Nikoliš: *Zapisi pod pritiscima*. Beograd 1989, str. 277–302. (Posebej velja pogledati njegovo diskusijo na seji 20. februarja 1970); Denisson Russinow: *The Crisis in Croatia, in Four Parts*. American Universities Field Staff, New York 1972; Stephen Clissold: *Croat Separatism: Nationalism, Dissidence and Terrorism*. V: *Conflict Studies*, No. 103/1979; Bjelajac, *Jugoslovensko iskustvo*, str. 75. Za pregled hrvaških obtožb in tedanje retorike, ki je preživela

V zvezi z maspokom je zanimivo – ko spremljamo uradne zapisnike, magnetograme in stenograme –, da je pred 10. sejo CK ZKH in po njej večina vojaškega vrha lojalno podpirala sodelovanje z organi ZKH in vodstvom, držeč se navodil generala Ljubičića. Tako je sprva tudi poveljstvo V. armadnega območja (general Đoko Jovanić) podpiralo to stališče. Le redki generali so se uprli. Ko je v to poveljstvo z brionskega sestanka (16. marec 1971) prispela Kardeljeva negativna ocena te seje, češ »da ne more neko vodstvo sebe določati kot merilo naprednosti, določati, kaj je največja nevarnost za ZKJ in politiko ZKJ, torej tisto, kar je prerogativ CK ZKJ«, ter kritika načina, na katerega so preganjali ljudi z drugačnimi pogledi, je prišlo do kratkega kolebanja, pa tudi afere v samem ZSLO, češ da tega ni bilo treba pošiljati »dol«. Vse do julija 1971 je vodstvo V. armadnega območja (načelnik štaba Janko Bobetko) javno podpiralo hrvaške voditelje. V poročilu s seje konference organizacije ZK V. armade 28. aprila 1971 ni niti vrstice, kjer bi bilo omenjeno pisanje hrvaškega tiska, vendar je bil v Politično upravo poslan tisti del razprav, v katerih so kritizirali beograjske in novosadske medije, ki po mnenju razpravljalcev pišejo o stanju na Hrvaškem enostransko. Isto poročilo vseeno poroča, da so bila iz Garnizijske konference Karlovac večkrat postavljena vprašanja v zvezi s predlogi sprememb ustave, kako se bodo republike dogovarjale, ko bo obstajala pravica veta, in kaj bo s Srbijo, ko bodo imele pokrajine svoje predstavnike neposredno v predsedstvu, ter ali ne bo Srbija s svojimi sedmimi predstavniki v bolj ugodnem položaju od drugih republik.¹⁷ Posamezni generali, po poreklu iz Krajine, zaskrbljeni za usodo mednacionalnih odnosov in države v celoti, so na aktivih začeli poimenovati pojave na terenu. Vendar se je trem najbolj znamenitim kritikom iz Poveljstva V. armade pred manevrom »Svoboda '71« pripravljala upokojitev ali premestitev (generali D. Pajić, B. Kresojević, S. Livada). Javno so omenjali tudi upokojene generale, ki so bili v žargonu maspoka poimenovani »emisarji«, ki odhajajo med ljudstvo. Admiral Jerković je, namigujoč na ta pojav, na manevru Svoboda '71 vprašal Tripala, ali lahko odide na obisk k bratu v Slavonijo, pa da ga zaradi tega ne bodo poklicali in obtožili, da je »emisar«. Da je v vrhu Politične uprave vladal oportunitizem in da se celo v organizaciji ZK v ZSLO ni ugodno ocenjevala kritika in zaskrbljenost za stanje na Hrvaškem in v BiH, priča poročilo z iste konference 4. septembra 1971. Sekretar je poskušal razložiti razloge za zaskrbljenost s tem, da je veliko število zaposlenih v ZSLO iz teh krajev ter da k temu prispeva pisanje tiska in

---

vse do zloma Jugoslavije, gl.: Drago Chas Sporer: Politics and Nationalism within the Yugoslav People's Army. V: Journal of Croatian Studies, New York, vol. XX, 1979, str. 181–131; Savka Dabčević-Kučar: '71 Hrvatski snovi i stvarnost, tom I. Zagreb 1997, str. 162–171.

¹⁷ AJ, fond 507, XX, k 13/1; O diskusijah na Brionih in obsodbah 10. seje v Slava Đukić: Slom srpskih liberala, tehnologija političkih obračuna Josipa Broza. Beograd 1990, str. 76–78. Đukić navaja, da se je Tito ogradil samo od diskusije Cvijetina Mijatovića, ki je postavil vprašanje, ali se ZKJ razvija v smeri šestih popolnoma samostojnih partij in neko njihovo ohlapno konfederacijo in ali lahko neka partija s svojo odločitvijo postavi druge pred izvršeno dejstvo ter ali ima samo ena monopol na boj proti unitarizmu?

medijev, pa tudi politična klima v Beogradu pred 17. sejo Predsedstva. Voditelji iz Hrvaške so se res bali vpliva generalov in njihovega nezadovoljstva; tudi po zlomu »pomladi« so v spominih pisali, da so jih oni stali življenj. Šele ko je Tito spremenil mnenje, je spremenil stališče tudi Ljubičić, nato pa še Jovanić. Od mladih hrvaških voditeljev se je v tistih trenutkih omejil tudi sam Bakarić. Obstaja tudi mnenje, da je na Tita odločilno vplival referat generala Branka Borojevića, predsednika Organizacije ZK v JLA.¹⁸

V analizah zahodnih služb je bila posebna pozornost namenjena odnosu do JLA na Hrvaškem. Pravijo, da je hitra in ne dovolj premišljena odločitev, da se ustanovi teritorialno obrambo, bila izvorno sprejeta v vodstvu hrvaške ZK, podprli pa so jo hrvaški generali. Zabeležili so, da je hrvaška premierka (Savka Dapčević Kučar – op. M. B.) konec leta 1967 zahtevala ustanovitev teritorialne milice. Leto dni prej je general Ivan Rukavina, tedaj poveljnik armadnega območja v Zagrebu, v tem smislu podal obvestilo za javnost.¹⁹ »Po informiranem viru« je Rukavina postavil platformo za razpravo med vojaško in politično elito o samem bistvu obrambnega sistema. Zabeleženo je, da je generalpolkovnik Ante Banina (Hrvat – op. M. B.) temu prvi nasprotoval, tako da je dal protipredlog bolj konvencionalne »dinamične obrambe«. V vsakem primeru so dogodki na Češkoslovaškem vplivali, da se je razprava končala, tako da so sprejeli koncepcijo vseljudske obrambe.²⁰

V istih analizah so ugotovili, da je v času maspoka vsaj del tedanjega vodstva ZKH zavzel šovinistični, antisrbski ton. Rastoče hrvaško nacionalistično gibanje je, med drugim, zahtevalo večje ugodnosti Hrvatom v zadevah obrambe. Hrvaški voditelji so bili zaskrbljeni zaradi še vedno očitne srbske prevlade v enotah JLA na območju republike. V njihovih očeh se je ta položaj slabšal, še posebej po zamenjavi generala Ivana Rukavine 1967.²¹ Ekstremni hrvaški nacionalisti so

¹⁸ Po pripovedovanju Ljubice Čolaković 1971 je Branko Borojević Titu bral referat s pogledi JLA na stanje na Hrvaškem in to je Tita prelomilo. (Izjava Gordane Petovar, soproge Rudija Petovarja, avtorju 24. junija 2008 v Beogradu); Slava Đukić v n. d. (str. 81) navaja, po pričah, da se je Tito prelomil med obiskom New Yorka novembra 1971, ko je dobil novice o napadih na JLA in zahtevah po hrvaški vojski (»Država brez vojske, ni država«!), ter da je dr. Hrvoje Šošić v Zagrebu zahteval vstop Hrvaške v OZN. Študentska stavka je bila zadnja kaplja čez rob.

¹⁹ Po intervjuju S. Dapčević v listu Narodna armija, 29. 12. 1967. in intervjuju I. Rukavine v listu *Vjesnik* 21. 12. 1966.

²⁰ The Yugoslav Military Elite (U), A. Ross Johnson, with assistance of Jeanette A. Koch, Izveštaj pripravljen od strane RAND corporation, za Office of Regional and Political Analysis CIA, deklasifikovano: Jun. 2004 str. 37.

²¹ Zgodovinarica Jill Irvine opaža, da je v času »hrvaške pomladi« Savka Dapčević Kučar zahtevala, da se mora ta »občutljiv problem« postaviti javno in odprto, ob tem pa je pozivala po vzpostavitvi proporcionalne zastopanosti, toda prav ona je v svojih spominih priznala, da je neupravičeno verjela, da je število Srbov daleč večje, kot je v resnici bilo (Savka Dapčević Kučar: '71 Hrvatski snovi i stvarnost. Zagreb 1995, str. 310), gl. v J. Irvine: *The Croatian Spring and the Dissolution of Yugoslavia*. V: L. Cohen, J. Dragović-Soso, *State Collapse in South-Eastern Europe, New Perspectives on Yugoslavia's Disintegration*, Perdue University Press, 2008, str. 159, 175.

postavljali zahteve po hrvaški armadi.²² Navaja se, da so bili hrvaški voditelji ravno tako zaskrbljeni zaradi morebitnega negativnega vpliva na politiko na Hrvaškem s strani »konservativnih« upokojenih generalov. Pri tem vprašanju so dobili Titovo podporo, tako da je on sam imenoval generala Miloja Milojevića in Rada Hamovića kot »tudi več drugih«.²³ Kljub Titovi podpori hrvaškemu vodstvu in kritiki »konservativnih« generalov so ti (npr. Nikola Vidović, Josip Antolković (Hrvat – op. M. B.) in Rade Bulat, upokojen 1970) nadaljevali s svojim odporom. Pridružil se jim je še aktivni general Radojica Nenezić. Ti generali so delovali s podporo ali skozi organizacije ZZB NOB. Zahodni analitiki opažajo, da je prišlo do delitev na etnični podlagi, čeprav ne izključno.²⁴

V analizah ni omenjeno močno projugoslovansko delovanje dveh vidnejših hrvaških generalov (admiralov) Viktorja Bubanja in Mateta Jerkovića, so pa kot izrazito prohrvaški označeni Janko Bobetko, kandidat za komandanta v Zagrebu, general Vlado Mutak in komandant Teritorialne obrambe Hrvaške Srećko Manola.²⁵

Celoten razmislek o teh dogodkih v JLA, predvsem pa opažena podrejenost častniškega zbora lokalnim medijem sta spodbudila Sekretariat Komiteja Konference ZK v JLA, da se je odločil za Predsedstvo ZKJ izdelati gradivo o mednacionalnih odnosih in vplivu sredstev množičnih komunikacij na JLA in varnost države.²⁶ To je bil čas, ko se je poleg nacionalizma govorilo tudi o liberalizmu in birokratsko-tehnokratskih tendencah.

V komentarju nacionalističnega napada pod geslom »liberalizma« je tudi Branko Mamula v svojih spominih zapisal:

»Prodor liberalizma v Armadi sta vodila generala Rukavina in Oreščanin. Ob vsem spoštovanju generala Oreščanina kot znanega intelektualca iz generacije vojnih kadrov je treba zapisati, da ni razumel, kam se spušča Rukavina, ki pa je bil hrvaški nacionalist. Rukavina je Oreščanina in skupino bivših komisarjev potreboval samo v obdobju prvega napada na Armado. Kasneje so njegovi zavezniki postali drugi generali.²⁷ Večina je svoje prave obraze pokazala leta 1971, v času hrvaškega nacionalizma, zaradi česar so bili izključeni iz Armade. Vendar na žalost ne vsi! Po vsem je moral Armado zapustiti Rukavina. Ker so hoteli, da bi se to zgodilo brez spora, so ga pred odhodom povišali v generala. Vojska si je opomogla od liberalizma, ni pa bila v celoti ozdravljena. Enotnost oboroženih sil je bila pod vprašajem. General Ljubičić je bil na pol poti med dvema skupinama

²² The Yugoslav Military Elite (U), A. Ross Johnson, with assistance of Jeanette A. Koch, Izveštaj pripravljen od strane RAND corporation, za Office of Regional and Political Analysis CIA, deklasifikovano: Jun. 2004, 38.

²³ Vir za poročilo: Titov govor na Radiu Beograd 8. maja 1971.

²⁴ The Yugoslav Military Elite (U), A. Ross Johnson, with assistance of Jeanette A. Koch, Izveštaj pripravljen od strane RAND corporation, za Office of Regional and Political Analysis CIA, deklasifikovano: Jun. 2004, s. 39.

²⁵ Prav tam, 41.

²⁶ AJ, fond 507, XX, k 14/1 Zapisnik z zasedanja z dne 12. junija 1972.

²⁷ Janko Bobetko, Joža Skočilić, Srećko Manola, Vlado Mutak.

generalov. Maršal je slutil in bil tudi obveščen, da poleg generala Branka Bo-rojevića, predsednika ZKJ v Armadi, in generala Ivana Dolničarja, pomočnika v politično-pravnem sektorju, Ljubičić ne bo sposoben zagotoviti enotnega vodenja vodilnega kadra v JLA. To je bil razlog, da je (maršal) naslovil pismo Zveznemu sekretarju za narodno obrambo, v katerem je odločno zapisal, kakšno vojsko želi: vojsko z upoštevanjem hierarhije odnosov, discipline in s starešinami, ki so kvalificirani in odgovorni za svoje delo. Na pomembno mesto je postavil demokratizacijo odnosov – medčloveških odnosov, v iskanju najboljših rešitev, v oblikovanju vojske in v sprejemanju največjih odločitev. To je bilo dobro ravnotežje med konstanto vojaškega sistema in tistega novega, kar je bilo na poti.«²⁸

V tistih burnih časih je bil vojaški vrh, predvsem pa politična uprava in Sekretariat Konference ZK v JLA, aktivno vključen v razprave glede ustavnih sprememb, predvsem pri opredeljevanju položaja JLA, TO ter v tem okvirju pravic in dolžnosti republik. Na podlagi zapisnikov s teh razprav opazimo enako stopnjo oportunitizma in nezanimanja za pobude, ki so prihajale od zunaj. Obstajale so smiselne pritožbe glede možnih praktičnih posledic posameznih rešitev, vendar se je to brez težav preslišalo, saj je obstajalo mnenje, da bodo kasnejše zakonske rešitve to pojasnile in natančneje uredile.

To obdobje se je končalo s tretjo izbiro generala Nikole Ljubičića za državnega sekretarja, ki sta jo spremljala Titova vztrajnost, da mora njemu vdan minister ostati (»ne dam Nikole, predober je«), in afera z izmišljenim državnim udarom generala Đoke Jovanića, ki so ga upokojili. Jovanić je bil prvi podsekretar, ki je bil odgovoren za politično-pravni sektor, varnost in kadrovsko politiko.

Tito je pri izbiri generala Ljubičića storil vrsto precedensov. Najprej je, med pripravami na zamenjavo Gošnjaka, v zadnjem trenutku zavrnil predlog, ki je prestal vse posvete, da naj se na položaj ministra imenuje generala Bogdana Oreščanina. Po tej aferi je Oreščanin izstopil iz vojske. Nekateri viri navajajo, da je bil v ozadju spor glede razvoja koncepta obrambe, ki naj bi svoj končni izraz dobil v novem zakonu o obrambi. Priprave za sprejetje tega zakona so potekale štiri leta. Nesloga je obstajala v ZSLO in Vojaškem svetu (pri delu katerega je sodeloval tudi Tito). Na eni strani so bili tisti, ki so se zavzemali za tezo o vojski kot edinem dejavniku obrambe (med njimi je bil Gošnjak), medtem ko so bili drugi za širši koncept splošne ljudske obrambe in načrte za obrambo na vseh staneh enako, tako na Vzhodu kot na Zahodu. General Šumonja je pričal, da je to kombinacijo uničil Vladimir Bakarić, ki je Tita opozoril, da Oreščanin ni primeren, če namerava popraviti odnose z ZSSR.²⁹

Nato pa je med ponovnim izborom Ljubičića politična delegacija Srbije pristala na Titovo vztrajanje, vendar ob pogoju, da Tito javnost obvesti, da je to njegova izbira in da Srbija ni zahtevala ministrskega mesta, saj so se želeli izogniti nadaljnjim nesporazumom v že tako zaostrenih razmerah leta 1971.³⁰

²⁸ Branko Mamula: Slučaj Jugoslavija. Podgorica 2000, str. 29–30.

²⁹ Bjelajac, Jugoslovensko iskustvo, str. 60.

³⁰ Več o tem v Bjelajac, Jugoslovensko iskustvo, str. 60–61.

Začetek afere z generalom Jovanićem se, kot kaže, skriva v vmešavanju nekaterih političnih funkcionarjev (Jure Bilić, Stane Dolanc). Po Jovanićevi različici naj bi v tem času določili novo osebo za zveznega sekretarja:

»Ljubičić bi moral biti mesec dni odsoten zaradi poti v Kanado in na Kubo. Pred odhodom mi je naročil, naj pripravim nekatere predloge. Ob tem je dejal, da je govoril s Titom in da morda ne bi bilo slabo, če bi to dolžnost zveznega sekretarja prevzel Slovenec, vendar naj upoštevam tudi druge kombinacije. Nalogo sem sprejel. To je bila namreč moja dolžnost. V teh razmišljanjih sem prišel do neke ovire: če na položaj zveznega sekretarja /.../ pride Slovenec, kaj bomo s Potočarjem, ki je bil tedaj načelnik Generalštaba. Dva slovenska generala namreč ne moreta biti hkrati na najvišjih položajih v naši državi.« Mimo posveta z generali je bil o tem obveščen Jure Bilić, ki je v postopek vključil Staneta Dolanca, navaja Jovanić in meni, da sta se tu začela spletko in nesporazum z Ljubičićem in Titom, do katerega je prišlo ob vrnitvi Ljubičića. Predpostavlja se, da je želel imeti Dolanc monopol pri obveščanju Tita in njegovo očitno nadzorovano izolacijo. Kakor koli, general je na kolegiju pri ministru, ob navzočnosti podsekretarja in načelnika Generalštaba, izvedel za Titovo odločitev o predčasni upokojitvi. General Stane Potočar je podpiral Jovanića in ga nagovarjal, naj o zadevi osebno spregovori s Titom, vendar ga Tito ni hotel sprejeti.

Iz odzivov Ljubičića po njegovi vrnitvi je bilo opazno, da je bil »obveščen«, da ga bo Jovanić zamenjal in sam sebe »postavil« na ta položaj. Iz pričevanj Jovanićevih sodelavcev (general Stevo Dokmanović) izvemo, da je bil tak predlog na posvetu ter da so nekateri Jovanićevi tovariši iz vojne že nazdravljali. Primer pa bi bilo zagotovo treba obravnavati tudi v okviru takratnega spora med Jovanko Broz in Stanetom Dolancem, ki je dvomil o liških generalih, ki so ji nudili podporo.

Stališče vojaškega vrha do nacionalne sestave častniškega zbora

V celotnem obdobju 1945–1991 je bila ena od najpomembnejših nalog državnega (komunističnega) in vojaškega vodstva čim boljše prilagoditev nacionalne strukture vojske nacionalni strukturi prebivalstva ter enakovredna zastopanost vseh narodov. V ustavi iz leta 1974 je to povzdignjeno kot najvišje načelo.³¹ Ta formalni kriterij, ki ga je bilo v praksi težko izvesti zaradi več razlogov, je bil najverjetneje mišljen kot ena od temeljnih zakonitosti vojske (JLA) v jugoslovanski družbi, poleg tistega ideološkega, ki vse do jeseni 1990 ni bil nikoli

³¹ Glede sestave častniškega kadra in imenovanja na višje poveljniške in vodilne položaje v Jugoslovanski ljudski armadi je v uporabi načelo kar najbolj sorazmerne zastopanosti republik in pokrajin.« (čl. 242); Jugoslavija je bila ena od redkih držav, ki je z zakonom zagotovila nacionalno sorazmernost profesionalnega častniškega zbora in enkratna zaradi tega, ker je to načelo povzdignila do ustavnih obveznosti Oboroženih sil. (Anton Bebler: *The Military and the Yugoslav Crisis*. V: *Sudosteuroopa*, 1991/1–2, str. 132).

pod vprašajem. Izhajajoč iz svojega »razumevanja« izkušnje večnacionalne vojske, kakršna je bila vojska v Kraljevini Jugoslaviji, in krize njene legitimnosti, predvsem na Hrvaškem in med pripadniki manjšin, ter lastnih izkušenj med NOB, so državno in partijsko vodstvo države oziroma njuna transmisija v JLA vztrajali pri oblikovanju večetnične vojske, ki bi bila pravi odraz etnične podobe družbe. Od celotnega projekta je uspelo le nekaj; v nasprotju z prevladujočo srbsko strukturo generalov v kraljevini je etnična struktura približno ustrezala strukturi prebivalstva. Znotraj »srbskega faktorja« večine kljub vsemu niso predstavljali Srbi iz Srbije, temveč tisti iz Hrvaške in BiH. Na dnevnem redu je bila pogosto tema kadrovske politike, nacionalnega ravnotežja, ki ni bila le posledica pritiska množičnega gibanja na Hrvaškem in prizadevanj za spremembo zvezne ustave, kot sta mislili domača in tuja javnost. Naj spomnimo, da so v svojem času nosilci nove smeri na Hrvaškem konec šestdesetih let vojsko dojemali kot prikrito boljševidično-srbsko vojaško prevlado, ki je bila v vsakem trenutku pripravljena ogroziti nacionalne težnje in vsako »protikomunistično in vsaj nekoliko svobodnejšo demokratično misel«. Po njihovem mnenju je JLA nosilka velikosrbstva in unitaristične koncepcije in celo celoten obrambni sistem naj bi bil zamišljen tako, da je Hrvaška v podrejenem položaju. V istem času so imeli skrit cilj, da bi z vsiljevanjem novega koncepta razvoja TO (»takšne prilike se preprosto ni smelo izpustiti«) nasproti JLA, ki je bila pretežno srbska, imeli lastno vojsko – »oborožene odrede naših hrvaško in demokratično usmerjenih ljudi«. ³² Na številnih zasedanjih Pooblaščenstva CK ZKJ za JLA, Generalštaba, Sveta ljudske obrambe in druge niso samo preučevali vprašanja s področja mednacionalnih odnosov, kadrovske strukture častniškega zbora, gojencev in podčastnikov, temveč so bile izdelane sistemske, longitudinalne raziskave tega občutljivega vidika. Kot tak primer navajamo sejo Pooblaščenstva CK ZKJ za JLA aprila leta 1963, na kateri so razpravljali o vprašanju pomlajevanja vojske s častniško sestavo in o vseh implikacijah, vključno z nacionalnim sorazmerjem, ki naj bi ustrezalo strukturi prebivalstva. Personalna uprava je več mesecev pripravljala referat s pregledom stanja in predstavila predloge za rešitev ter hkrati opozarjala na objektivne težave, tako nasledstva iz vojne kot tudi majhnega interesa za vse vrste vojaških šol pri mladih Slovencih in Hrvatih, za katere vojaški poklic ni bil več materialno privlačen ter v pogojih pogostih upokojitev s sumljivo socialno prihodnostjo. Uvodni referat je imel načelnik uprave general Kosta Nađ. Minister Gošnjak, ki je dopolnil generala Nađa, je

³² Savka Dapčević Kučar: '71 Hrvatski snovi i stvarnost, knj. I-II. Zagreb 1997, II, str. 414, 417, 420: »Pečat velikosrbstva in jugoslovanske unitaristične koncepcije se je odražal povsod: v njihovih stališčih glede Jugoslavije in nacionalnega vprašanja (kot nečesa anahronega, zaostalega, razdiralnega, sovražnega): večina vojaških oseb (z določenimi izjemami) je vedno brez izjeme uporabljala srbski jezik ..., za sovražno pa je razglasila povzdigovanje pravice do uporabe lastnega jezika v JLA in v svoji republiki /.../ v neprestanem zavračanju pomislekov, kaj šele razprav, o tem, da vsaj večina obveznikov služi vojaški rok v svoji republiki (kar je bil naš predlog, pa tudi slovenski in makedonski), /.../ vprašanju vojaških rezerv, vojaških delavnic, vojaških podjetij (za vse je bila pooblaščen Srbija).

predstavil še nekatere druge poglede, ki naj bi jih uprava v prihodnosti upoštevala prav iz političnih razlogov:

»Rad bi dopolnil podatke, ki jih je posredoval tovariš Kosta Nađ. V referatu ni podatkov le za Srbe iz Srbije, temveč so vsi Srbi prikazani skupaj. To pa izgleda takole: pri Srbijancih obstaja nedvoumno pomanjkanje kadra iz Srbije. Določen odstotek manjka. Srbov iz Srbije je 30,4% prebivalstva, oficirjev Srbijancev iz Srbije pa 29%, kar pomeni, da manjka določen odstotek – 1,4%. Ta se je izgubil v številki 59% Srbov. To pomeni, da ta odstotek predvideva Srbe iz Bosne in Hrvaške. Prej je bil ta odstotek še slabši, vendar pa se je v zadnjih letih število gojencev iz Srbije povečalo, zato se je to razmerje popravilo. Še naprej je treba upoštevati nacionalnost. Ne le Hrvatov in Slovencev in nacionalnih manjšin – Madžarov, ki jih je pri nas kar nekaj –, temveč tudi Srbijancev. Pri generalih pa se ne moremo popolnoma zanesti na odstotke. Če moramo upoštevati splošno število oficirjev, ne moremo v celoti razmišljati o generalih ali majorjih, pa vendar: generalov iz Srbije je 11,7%, prebivalstva pa 30,4%. Torej nimamo dovolj Srbijancev. Srbi zunaj Srbije pa predstavljajo 11,3% prebivalstva, generalov pa je za 30,5%. Jasno je, da gre tu za vprašanje boja in vojaškega kadra iz borbe. To moramo upoštevati, čeprav sedaj tega ne moremo spremeniti. Imeti moramo več generalov Srbijancev. To je treba upoštevati tudi pri kandidiranju. Če kandidirata dva enaka polkovnika, se moramo opredeliti za tistega iz Srbije. Pri drugih narodih izgleda to takole: pri Hrvatih je 25,1% prebivalstva in 19% generalov – ki je malo manjše število, torej za –4%; generalov – Slovencev pa je celo še več (8,6% prebivalstva in 9,9% generalov), 6,6% je makedonskega prebivalstva in 2,5% generalov. Torej je Makedoncev premalo. Črnogorci – 2,8% prebivalstva in 25,4% generalov. Sedaj je to zmanjšan odstotek, lahko pa povem, da je bilo po vojni kar 55% vseh generalov Črnogorcev. To je bilo v letih 1948 in 1949. Ne moremo tako strogo gledati na odstotke pri generalih, moramo pa upoštevati nacionalni vidik, to je nesporno. Tu je predvsem težava s Srbijanci, še posebej pri nas, v tej hiši. Imamo namreč le enega načelnika uprave (Tanaskovića), ki je Srbijanec. To lahko postane kritično, če po tem posežejo raznorazni ljudje, ki niso prijatelji našega gibanja, so šovinisti ipd. in lahko iz tega naredijo problem. To moramo upoštevati. Ne smemo pa pustiti vojske brez Slovencev, Hrvatov, Makedoncev – to je politično vprašanje. Zato mislim, da je prav, da o tem razpravljamo na današnji seji, saj je to zagotovo politično vprašanje, podobno kot vprašanje pomlajevanja kadra, ki je, kot vidite, zelo zapleteno.«³³

Na zasedanju Vojaškega sveta, ki je potekalo 14. in 15. decembra 1967, so razpravljali o nacionalni strukturi AVO v JLA in gojencih v vojaških šolah in akademijah. Preučeni so bili premiki na tem področju od leta 1951. Ob tej priložnosti je bilo izraženo nezadovoljstvo s trendi ter opaženo, da se nacionalna struktura gojencev reproducira podobno kot že obstoječe neenakomernosti pri

³³ AJ, fond 507, XX, k 3/2. Zapisnik sa sednice Opunomoćenstva 12. IV. 1963.

AVO. Zanimivo je, da so na tem zasedanju razpravljali ne le o nacionalni strukturi, temveč tudi o zastopanosti republik v sestavi AVO. Ugotovljeno je bilo, da je glede na število prebivalstva Hrvaška suficitarna za 4,7% pri častnikih, za 8,5% pri vojaških uslužbencih, deficitarna pa pri podčastnikih (–3,6%). Toda odstotek Hrvatov je vseskozi deficitaren v vseh treh kategorijah AVO. Na to je poleg slabega zanimanja za vojaške šole najbolj vplivalo dejstvo, da so bili Srbi iz Hrvaške najbolj množična sila NOB v odstotku, ki je presegal njihov delež v prebivalstvu Hrvaške. Na zasedanju je bilo ugotovljeno, da je bil AVO-kader iz Srbije v deficitu. Šele od leta 1967 naprej je opazen manjši 4,85-odstotni suficit, v primerjavi s prejšnjimi leti, vendar je bil delež AVO še vedno za približno 10% manjši v primerjavi s številom prebivalcev republike (41,2%). V Srbiji je bil deficit prisoten pri častnikih in uslužbencih, suficit pa le pri podčastnikih (8,3%). Preseneča, da je kader iz BiH postal deficitaren, in to pri vseh AVO za 2,5%, najbolj pa pri vojaških uslužbencih – 6,5%.³⁴ Kljub vsem prizadevanjem, da bi se stanje »popravilo«, je bilo celo po sprejetju posebnih zakonov doseženo le malo. V obdobju 1970–1985 je delež Srbov v AVO padel s 60,44% na 57,17%, Črnogorcev s 6,9% na 5,82%, povečal se je delež Makedoncev s 5,84% na 6,74%, Muslimanov z 1,29% na 3,69%, Albancev z 0,31% na 1,09%, Madžarov z 0,52% na 1,88% ter v manjših odstotkih tudi pripadnikov drugih manjšin (Romanov, Rusov, Bolgarov). Vojaški vrh pa je skrbel nadaljnji padec pri Hrvatih, in sicer s 13,45% na 12,51%, in Slovencih s 3,73% na 2,64%. Vojaški vrh je to ocenjeval na naslednji način: »To je v največji meri posledica večletnega nezadostnega odziva kandidatov omenjenih narodov in narodnosti za vojaške šole /.../ takšen odziv glede šolanja je moral pripeljati do določenega nesorazmerja v zastopanosti /.../ v sestavi AVO /.../. Potrebno je upoštevati, da so bili v celotnem obdobju uvedeni različni ukrepi, da bi zagotovili, da kader naših oboroženih sil sestavljajo, v neogibnem sorazmerju, pripadniki vseh socialističnih republik in socialističnih avtonomnih pokrajin, narodov in narodnosti ...«³⁵ V tem obdobju, predvsem po letu 1975, so v aktivnem zboru častnikov v celoti prevladovali kadri, ki niso sodelovali v NOB. V prejšnjih obdobjih je prav nacionalno nesorazmerje udeležencev v NOB prispevalo k nacionalnemu nesorazmerju AVO. Prizadevanja za sorazmerno nacionalno strukturo so bila najbolj uspešna v vojaških gimnazijah. V obdobju 1971–1979 je bilo v povprečju 33,4% Srbov, 21,4% Hrvatov, 14,1% Slovencev, 5,8% Makedoncev in 6,7% Albancev.³⁶

Prvič po drugi svetovni vojni je vztrajno zavzemanje in popravljanje položaja podčastnikov pripeljalo do tega, da je bila v vojaških srednjih šolah nacionalna struktura podobna tisti v jugoslovanski družbi. Število Srbov je padlo s 57,38% (1971) na 40% (1979). Hrvatov je bilo leta 1971 12,43%, od leta 1973 je bil njihov delež približno 20%, na koncu tega obdobja pa 19,23%. Tudi pri slovenskih mladeničih so spodbudili interes za vojaški poklic. Od 1,5% (1971)

³⁴ Bjelajac, Jugoslovensko iskustvo, str. 51.

³⁵ Prav tam, str. 51–53.

³⁶ Prav tam, str. 53.

oziroma 0,62% (1972) je bil odstotek deleža povečan na 4,93% (1979). Muslimani so dosegli 10,8%, Albanci pa z 1,81% (1971) na 5,79% (1979).³⁷

Pri nacionalni strukturi gojencev v vojaških akademijah je v enakem desetletnem obdobju postopoma zmanjšano število Srbov z 52,66% (1971) na 42,54% leta 1979. Odstotek Hrvatov se je v povprečju gibal pri 13,98%, a je v določenih letih dosegel 16,68% (1977), 17,98% (1978), 15,43% (1979). Muslimani z 2,8% (1971) so konec desetletja dosegli 10,89-odstotni delež, Albanci 6,7%, medtem ko so Jugoslovani s 14,38% (1971) in 8,57% (1974) konec desetletja padli na 4,9% (1979).³⁸

Kot smo omenili, pa se ni upoštevalo le nacionalne strukture, temveč so preudarjali tudi vprašanja in omejitve rabe jezika narodov in nacionalnih manjšin oz. so bili preučeni mednacionalni odnosi znotraj same vojske.

Jezikovno prakso so vseskozi nadgrajevali s ciljem, da bi JLA vsi dojemali kot svojo hišo in da bi bila v vsakem okolju predstavljena v skladu z doseženimi ustavnimi pravicami državljanov. Tako je v strokovnih analizah iz leta 1964 navedeno, da so »v interesu obrambe z zakonom predvidene posamezne omejitve pravic državljanov« (npr. tajnost listin in svoboda tiska pod določenimi pogoji) pa tudi »omejevanje v pogledu enakopravnosti jezikov naših narodov, ko gre za poveljevanje, vojaško usposabljanje in administracijo v JLA, saj slednji potekajo samo v srbsko-hrvaškem (hrvaško-srbskem) jeziku. Praktični, predvsem pa razlogi enotnega poveljevanja zahtevajo to omejitev. /.../ Sicer pa vojaški organi vključujejo v postopek tudi spomenice državljanov, napisane v drugih jezikih, vojaške osebe se med seboj pogovarjajo v svojem jeziku, v vseh vojaških knjižnicah pa so na voljo knjige in časopisi v njihovem jeziku itd.« Vsakemu je bilo zagotovljeno, da na sodišču uporablja svoj jezik, v katerem je prejel tudi vsa gradiva.³⁹ O enaki nameri vojaškega vrha, da bi preveril in popravil stanje, pričajo longitudinalne raziskave o mednacionalnih odnosih v JLA in zaznavanje teh odnosov s strani pripadnikov različnih skupin (častnikov, gojencev, vojakov). Naj omenimo, da je prva tovrstna raziskava potekala v obdobju 1966–1967.⁴⁰ V okviru raziskave javnega mnenja v JLA, ki je potekala od 2. do 12. junija 1970, so se ponovila določena vprašanja s tega področja, ki so bila uporabljena že v predhodnih raziskavah, saj so želeli pridobiti podatke o novem stanju in o splošnih kazalnikih razvoja mednacionalnih odnosov v JLA v preteklem obdobju.⁴¹

³⁷ Prav tam.

³⁸ Prav tam.

³⁹ Marko Kaloder, Narodna odbrana u ustavima naših socijalističkih republika. V: Vojno delo, 1964, br. 5, str. 66.

⁴⁰ Rezultati te raziskave so objavljeni v knjigi za interno uporabo »Pripadnici JNA o međunacionalnim odnosima«. Prav tako so bile izdelane tudi posebne študije rezultatov glede na kategorije vprašanih (vojaki, gojenci vojaških akademij in podčastniških šol, gojenci ŠRO, častniki iz vojaških šol in iz čete). Raziskava je ponudila zanesljive podatke, na temelju katerih se je dalo sklepati, da je stanje mednacionalnih odnosov v JLA pravzaprav zelo ugodno.

⁴¹ V študiji »Pripadnici JNA o međunacionalnim odnosima /II. deo«, 1971 so prikazani rezultati, ki vsebujejo daljše komentarje.

Avtorji iz Centra za andragoško-psihološke in sociološke raziskave javnega mnenja so ugotovili, da pripadniki JLA zelo homogeno in stabilno v svojih dojemanjih in opažanjih očitno izražajo visoko stopnjo pozitivnega kvalificiranja mednacionalnih odnosov v državi. 89,2% vojakov in 90,7% častnikov je mnenja, da imajo vsi narodi in narodnosti v naši državi enake pravice, 99,6% vojakov pa je to tudi dejalo za lasten narod – narodnost. Opažena je bila tudi zelo visoka stopnja pozitivnega mišljenja in opažanj o mednacionalnih odnosih ter enakopravnem obravnavanju pripadnikov vseh narodov in narodnosti v JLA. Kar 85,8% vojakov in 95,8% častnikov je menilo, da služenje vojaškega roka ugodno vpliva na zблиževanje vojakov različnih narodnosti. 49,7% vojakov in častnikov je ocenilo odnose med vojaki različnih narodnosti kot zelo dobre, 36,9% vojakov in 46,1% častnikov kot dobre in 8,9% vojakov in 0,9% častnikov kot ne povsem dobre. Vendar pa je 14,9% vojakov in 25,1% častnikov izjavilo, da občasno prihaja do nepravilnosti v postopkih pri vojaki določenih narodnosti.

Raziskave so pokazale, da med posameznimi narodnimi skupinami obstajajo nedvoumne razlike pri oceni stanja mednacionalnih odnosov v družbi in armadi. Razlike niso velike in so v skladu z logično-teoretičnimi predpostavkami, na katerih je bila zasnovana raziskava.

Pri posredovanju rezultatov ZSLO je bilo opozorjeno, da ne glede na v celoti zelo pozitivne misli, opažanja in stališča vprašanih glede mednacionalnih odnosov v družbi in v JLA ne smemo meniti, da je evolucija izčrpana in da ne obstajajo možnosti nekaterih neugodnih trendov, ki so odvisni od vrste okoliščin, dinamike družbenega življenja in gibanja v državi, kar je v praktični politični aktivnosti treba vseskozi upoštevati. Poleg tega so poudarili, da dojemanja in opažanja vprašanih o mednacionalnih odnosih ni treba v celoti enačiti z dejanskim stanjem mednacionalnih odnosov. Ker so ta mnenja subjektivna, so lahko deloma rezultat indoktrinarnega vpliva, idealizacije in normativističnega pogleda na te odnose, ki pa so posledica šolske vzgoje in izobraževanja kot tudi vpliva sredstev množičnega komuniciranja, literature ipd. Predlagano je bilo, da je tudi v prihodnje potrebno preučevati tiste elemente prakse, ki na določen način še vedno omejujejo popolno nacionalno predstavitev vseh in lahko dejansko privedejo do relativno podrejenega statusa in obravnavanja pripadnikov določenih narodov in narodnosti. Na to so opozorila tudi opažanja vprašanih o tem, da se še vedno pojavlja nepravilno obravnavanje pripadnikov določenih narodnosti.⁴²

Poskus državno-partijske politike, da »nacionalni ključ« do absurdne mere uporabi tudi v JLA, so opazili tudi analitiki na Zahodu. V začetku sedemdesetih let je bila po Bogdanu Deniču v višji častniški zbor še vedno vključena vojna generacija, ki nikoli ni spadala v nacionalno sorazmerje, prihajale pa so že nove generacije, prav tako v neenakomernem sorazmerju. To je pripeljalo do tega, da

---

⁴² AJ, fond 507, XX, k2/2.

je bilo v realnosti, v primerjavi z drugimi, Srbom in Črnogorcem, kariernim častnikom, vnaprej oteženo napredovanje na najvišje položaje.

Pri analizi nacionalne strukture najvišjega poveljstva leta 1973 isti avtor ugotavlja: »(Nacionalna struktura) vrhovnega poveljstva je zelo pazljivo uravnotežena, saj so želeli preprečiti kakršen koli očitok o srbski nadvladi.« Težko se je izogniti vtisu, da je močna šovinistična propaganda na Hrvaškem (1969–71) o »srbski prevladi« v vojski in o neenakopravnosti Hrvatov kljub vsemu dala »rezultate«. Dejanski cilj te propagande je bil zlom enotnosti JLA, ustvarjanje lukenj v »partizanskem jugoslovanstvu«, razbiti silo, ki se je je bal vsak separatist.⁴³

Zahodni analitiki opazajo tudi, da so generali srbskega porekla leta 1971 zavzemali 33% najvišjih funkcij v vojski, Hrvati pa, ki so imeli 19% generalov, 38% najvišjih položajev, Slovenci s 6% generalov pa so zavzemali 8,3% najvišjih položajev.⁴⁴

YUGOSLAV ARMY IN THE 1960S AND IN THE FIRST HALF OF THE 1970s

SUMMARY

The events of 1968 only underlined the importance of milestones in the society and influenced the Yugoslav People's Army (YPA). Tito was frequently inconsistent in regard to certain issues, and this had a dramatic impact on YPA, especially since the army was in his exclusive domain. The whole period from 1962 until 1975 was a turning point for the future of the common Yugoslav state. The situation in YPA and the discussions about the defence concepts was influenced by the international relations (the 1961 Berlin and 1962 Cuban crises, the 1967 and 1973 wars in the Middle East, the 1968 invasion of Czechoslovakia, the Vietnam war), the secret session of the Executive Committee of the League of Communists of Yugoslavia in March 1962, the 1966 Brioni Plenum, the 1968 student demonstrations, the demonstrations and violence of Albanians in Kosovo and Macedonia in 1968, the 1969 League of Communists of Yugoslavia reform, the developing nationalism in Slovenia and Croatia, political changes in Serbia and the adoption of the new constitution in 1974.

Tito, who had the exclusive right to consider the issues in regard to YPA, was not ready to give up the unity and allow anyone else to get involved in the management of the Army. This gave rise to conflicts with highest-ranking Party and political leaders. Meanwhile he was not consistent in regard to the top

⁴³ »Enostavno rečeno, za srbske in črnogorske polkovnike je bilo veliko težje napredovati v generale kot za njihove slovenske, hrvaške in muslimanske kolege.« (Bogdan Denitch: *The Legitimation of the Revolutions*, str. 115).

⁴⁴ Bjelajac, *Jugoslovensko iskustvo*, str. 75.

cadre. Because of the resistance against Ranković's replacement, Tito abandoned general Gošnjak and replaced him with a new minister (1967). This move was accompanied by various purges of generals; only in 1968, 38 generals and 2400 officers were removed. Tito was also the initiator of the renewed approximation and complete alliance (*natural hinterlands*) with USSR and the Warsaw Pact countries. This was encouraged by the impact of the Berlin and Cuban crises, and especially the 1967 Mediterranean crisis. At that time Yugoslavia and the Soviet Union supported the Arab states and were on the same side. Tito estimated that the main potential threat to Yugoslavia was coming from the West. After the events in August of 1968 this estimation was completely altered.

In the 1960s it became clear that nationalism was gaining much momentum in YPA and its partisan elite. This was a cause for concern for the Yugoslav-oriented cadre. This conflict became a permanent characteristic of the Yugoslav Army until its end in 1992.

Through political criticism of the Yugoslav Army, in the autumn of 1968 a conclusion was quickly reached that the Central Committees of the individual republics should take over the defence, that the republican central headquarters should be activated, that the municipalities should form military headquarters, detachments and battalions, armed with modern light weaponry, that a communications system must be ensured, and that the role of radio and smaller radio stations during wartime should be especially looked at. It was thought that these measures would overcome the *technocratic organisation of the Army*. The People's Defence Act was passed in an expedited procedure. This permanently opened the question of sovereign jurisdiction of command and use of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia's armed forces – if not while Tito was still alive, then certainly after his death.

Within the Army leadership at the time the evaluation of the importance of the 1968 students' demonstrations was not consistent. More precisely, it was drastically polarised. At that time the question was whether the socialist Army could intervene at all because of internal political reasons. Tito stated that the Army should focus on monitoring the state border, and that it should not make any moves without his explicit authorisation. The events in Kosovo and Macedonia (1968) with demonstrations and elements of Albanian rebellion as well as Maspok (»Mass MovementV) in Croatia soon convinced even the »liberals« among the generals that the Army should be able to intervene in special cases, when the law and order was in danger. Tito's standpoint was the same.

The Army elite was riddled with conflicts, affairs remembered by the names of individual generals, and occasional purges. Since this was a rather closed institution, the domestic and foreign public frequently guessed about the background and consequences.